

„Jak sponiewierałem PRL” – geneza powieści *Mała apokalipsa* Tadeusza Konwickiego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Andrzej Kaczyński, *Troszkę sponiewierałem PRL*, „Newsweek” 2015, nr 16, s. 11.
- Źródło: Andrzej Kaczyński, *Troszkę sponiewierałem PRL*, „Newsweek” 2015, nr 16, s. 26.
- Źródło: Anna Bikont, Joanna Szczęsna, *Nigdy nie byli tacy wolni, czyli o „Zapisie” i początkach opozycji demokratycznej*, [w:] tychże, *Lawina i kamienie. Pisarze wobec komunizmu*, Warszawa 2006, s. 405.
- Źródło: Tadeusz Konwicki, *Mała apokalipsa*, Warszawa 2007, s. 102.
- Źródło: Andrzej Kaczyński, *Troszkę sponiewierałem PRL*, „Newsweek” 2015, nr 16, s. 27.
- Źródło: *Słownik języka polskiego PWN*, red. L. Drabik, A. Kubiak-Sokół, E. Sobol, Warszawa 2019, s. 219: *literatura zaangażowania*.
- Źródło: Anna Bikont, Joanna Szczęsna, *Nigdy nie byli tacy wolni, czyli o „Zapisie” i początkach opozycji demokratycznej*, [w:] tychże, *Lawina i kamienie. Pisarze wobec komunizmu*, Warszawa 2006, s. 417.
- Źródło: Andrzej Kaczyński, *Troszkę sponiewierałem PRL*, „Newsweek” 2015, nr 16, s. 28.
- Źródło: Andrzej Werner, *Mała apokalipsa Tadeusza Konwickiego: takiej wiązki potężnych emocji proste sformułowania nie oddadzą*, „Gazeta wyborcza” 2005, s. 18.
- Źródło: Tadeusz Konwicki, *Mała apokalipsa*, Warszawa 2007, s. 36–37.
- Źródło: Anna Bikont, Joanna Szczęsna, *Nigdy nie byli tacy wolni, czyli o „Zapisie” i początkach opozycji demokratycznej*, [w:] tychże, *Lawina i kamienie. Pisarze wobec*

komunizmu, Warszawa 2006, s. 416.

„Jak sponiewierałem PRL” – geneza powieści *Mała apokalipsa* Tadeusza Konwickiego

Fotografia dokumentująca demonstracje i akcje ZOMO podczas stanu wojennego w Polsce w latach 1981–1983

Źródło: domena publiczna.

Tadeusz Konwicki mówił o *Małej apokalipsie* w jednym z wywiadów:

((Andrzej Kaczyński

Troszkę sponiewierałem PRL

Książka ta [...] godziła w świętość, a mianowicie w sojusz ze Związkiem Radzieckim. Do tego momentu było to zupełne tabu. Proszę zauważyć, że wcześniej nawet opozycja nie ruszała tego tematu.

Źródło: Andrzej Kaczyński, *Troszkę sponiewierałem PRL*, „Newsweek” 2015, nr 16, s. 11.

Wydana w 1979 roku w drugim obiegu *Mała apokalipsa* od razu stała się bestsellerem. Do roku 1988, kiedy pojawiła się na oficjalnym rynku wydawniczym, miała 15 kolejnych wydań. Pierwszego dnia legalnej sprzedaży z księgarń zniknęło około 10 tysięcy egzemplarzy.

Twoje cele

- Poznasz genezę powieści *Mała apokalipsa* Tadeusza Konwickiego.

- Opiszysz problemy, z jakimi mierzyli się intelektualiści wspierający w okresie komunizmu działania opozycji.
- Przeanalizujesz fragmenty *Małej apokalipsy* Tadeusza Konwickiego oraz wybrane teksty krytycznoliterackie dotyczące powieści.

Tadeusz Konwicki

Źródło: Michał Józefaciuk, dostępny w internecie:
commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Tadeusz Konwicki (1926–2015) – polski pisarz, scenarzysta, reżyser filmowy. Lata szkolne spędził w Wilnie, gdzie uczęszczał do Gimnazjum im. Zygmunta Augusta. W 1944 roku zdał konspiracyjną maturę, w latach 1944–1945 był żołnierzem podziemia niepodległościowego, członkiem VIII Oszmiańskiej Brygady Armii Krajowej, walczył także w partyzantce antybolszewickiej. Po zakończeniu II wojny światowej rozpoczął studia polonistyczne najpierw na Uniwersytecie Jagiellońskim, następnie na Uniwersytecie Warszawskim, których ostatecznie nigdy nie ukończył. Konwicki zadebiutował w prasie w roku 1946 jako reporter i rysownik. Publikował recenzje literackie, filmowe, rysunki oraz opowiadania o tematyce wojennej.

Konwickiego generacyjnie zalicza się do pokolenia „[pryszczatych](#)”. Na przełomie lat 40. i 50. był jednym z czołowych socrealistycznych publicystów, zaangażowanych w budowę nowego ustroju. Później, świadomy gołosłowności głoszonych przez siebie haseł, Konwicki przyjął jednak postawę outsidera i nie związał się z żadną z grup literackich. Do najważniejszych jego dzieł należy zaliczyć: *Kronikę wypadków miłosnych*, *Bohiń*, *Małą apokalipsę*, *Kalendarz i klepsydrę*, *Sennik współczesny*, *Wniebowstąpienie*, *Zwierzoczkoupiora*.

Mała apokalipsa Tadeusza Konwickiego to jedna z pierwszych książek pisanych w okresie PRL bez [autocenzury](#), z założenia przeznaczona przez autora do druku w [drugim obiegu](#). Konwicki nie tylko nawiązuje w niej do wydarzeń poruszających wówczas opinię publiczną, ale także kreśli portret „naszej nędzy współczesnej”¹, nie oszczędzając nikogo – ani przedstawicieli władzy, ani działaczy opozycji antykomunistycznej. Źródłem pomysłu powstania powieści należy upatrywać przede wszystkim w specyficznej atmosferze lat siedemdziesiątych. W roku 1974 [Edward Gierek](#), pierwszy sekretarz KC PZPR, odznaczył w Warszawie [Krzyżem Wielkim Orderu Virtuti Militari](#) przywódcę ZSRS, [Leonida Breżniewa](#).

Jesienią 1975 roku pojawiły się pogłoski o planowanych przez polskie władze poprawkach do konstytucji. Zamierzano m.in. wprowadzić zapis o sojuszu z ZSRS oraz o kierowniczej

roli partii, powiązać prawa obywateli z obowiązkami. Społeczeństwo, poza nielicznymi wyjątkami, zaakceptowało ten projekt. Protestowała jedynie część intelektualistów, poruszonych zmianami zapowiadającymi odstąpienie nawet od tych pozorów demokracji respektowanych w Polsce Ludowej. Pisanie listów protestacyjnych skierowanych do władz miało wówczas w Polsce już ponad pięćdziesięcioletnią tradycję. Inicjatorami złożonego w 1976 roku w sejmie [Memoriału 101](#) byli Wiktor Woroszyński i [Jacek Bocheński](#). Wśród sygnatariuszy znaleźli się natomiast m.in.: Miron Białoszewski, Adam Ważyk, Kazimierz Brandys, Adam Michnik, Jacek Kuroń, Leszek Kołakowski. Memoriał wywołał poruszenie w kręgach władzy, nie odniósł jednak skutku – Sejm PRL zatwierdził zmiany w konstytucji tylko z niewielkimi poprawkami.

Samo podpisanie dokumentu tego typu wiązało się z koniecznością poniesienia szeregu konsekwencji – władze wstrzymywały druk książek niepokornych pisarzy, zabraniały im zagranicznych wyjazdów, wzywały na wielogodzinne przesłuchania. Z drugiej strony niezłożenie podpisu było uznawane przez wielu działaczy [opozycji](#) niemal za zdradę narodowej sprawy. Jak zauważają Anna Bikont i Joanna Szczesna, autorki książki *Lawina i kamienie. Pisarze wobec komunizmu*:

((Anna Bikont, Joanna Szczesna

Nigdy nie byli tacy wolni, czyli o „Zapisie” i początkach opozycji demokratycznej

Cała druga połowa lat siedemdziesiątych upłynęła wielu intelektualistom na takiej emocjonalnej huśtawce i roztrząsaniu takich mniej więcej dylematów: dać się ponieść emocjom i chęci przykopania władzy czy robić swoje? ryzykować utratą paszportu czy ostracyzmem środowiska? ratować narodową substancję czy wdawać się w polityczne awantury? dać świadectwo prawdzie czy stchórzyć?

Źródło: Anna Bikont, Joanna Szczesna, *Nigdy nie byli tacy wolni, czyli o „Zapisie” i początkach opozycji demokratycznej*, [w:] tychże, *Lawina i kamienie. Pisarze wobec komunizmu*, Warszawa 2006, s. 405.

Tadeusz Konwicki nie podpisał Memoriału 101, gdyż, jak sam zauważył: „nie wierzył w jego powodzenie”².

Bohater *Małej apokalipsy* – [porte parole](#) autora, tłumaczy opozycjoniście Cabanowi – postaci wzorowanej na Jacku Kuroniu:

((Tadeusz Konwicki

Mała apokalipsa

Przywykłem do innej konspiracji. Takiej, co się nizała przez powstania, Organizację Bojową PPS, aż do AK. Wy zaczęliście od innego pieca. Was stworzył ten reżym. Jesteście wydzieliną tego systemu, żebrzem z ciała tej tyranii.

Źródło: Tadeusz Konwicki, *Mała apokalipsa*, Warszawa 2007, s. 102.

Patrol Milicji Obywatelskiej

Źródło: Starscream, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Konwicki dostrzegał już wówczas pewną symetrię pomiędzy władzą a opozycją – państwo prowokowało opozycję, opozycja prowokowała państwo. Ofiarą działań tego typu stała się natomiast najwrażliwsza i najaktywniejsza część społeczeństwa – inteligencja, której wpływ na życie społeczne kraju władza chciała za wszelką cenę zneutralizować. Był to jeden z najważniejszych problemów podjętych przez pisarza w *Małej apokalipsie*. Adam Michnik, jeden z działaczy opozycji antykomunistycznej, po latach tak mówił o powieści Konwickiego (w artykule Andrzeja Kaczyńskiego):

((Andrzej Kaczyński

Troszkę sponiewierałem PRL

[...] przeczuł naszą drugą twarz, inne oblicze opozycji demokratycznej, które sami spostrzegaliśmy po kilkunastu latach: demagogia. Licytowanie się w nadgorliwości patriotycznej. **Koniunkturalny** wrzask.

Źródło: Andrzej Kaczyński, *Troszkę sponiewierałem PRL*, „Newsweek” 2015, nr 16, s. 27.

Anna Bikont i Joanna Szczęsna uważają, że:

((Anna Bikont, Joanna Szczęsna

Nigdy nie byli tacy wolni, czyli o „Zapisie” i początkach opozycji demokratycznej

[...] to ten ironiczny, zdystansowany stosunek do opozycyjnych działań, w których sam wszak brał udział, pozwolił Konwickiemu napisać powieść, gdzie zaraz na pierwszych stronach odwiedza bohatera dwuosobowa opozycyjna delegacja i oznajmia, że wybrano go, by podpalił się przed KC w dniu zakończenia zjazdu partii, który apelował o przyłączenie Polski do ZSRR.

Źródło: Anna Bikont, Joanna Szczęsna, *Nigdy nie byli tacy wolni, czyli o „Zapisie” i początkach opozycji demokratycznej*, [w:] tychże, *Lawina i kamienie. Pisarze wobec komunizmu*, Warszawa 2006, s. 416.

Małą apokalipsę przez lata odczytywano według klucza politycznego. Powieść Konwickiego zawładnęła zbiorową wyobraźnią do tego stopnia, że wielu jej czytelników ostatnie lata PRL zaczęło postrzegać przez pryzmat wizji wykreowanej przez pisarza.

Słownik

autocenzura

(łac. *autós* – sam + *censura* – urząd cenzora, sąd krytyka) – kontrolowanie własnych wypowiedzi, publikacji, programów pod względem politycznym bądź obyczajowym

drugi obieg wydawniczy

produkcja oraz społeczny obieg publikacji, materiałów ikonograficznych, druków użytkowych, które nie zostały dopuszczone do rozpowszechnienia przez cenzurę

gensek

(ros. *генсек* (gensek) – skrót od *генеральный секретарь* – sekretarz generalny) – sekretarz generalny partii komunistycznej

koniunkturalizm

(łac. *coniunctura*) – postawa polegająca na kierowaniu się w życiu tylko własnym interesem

Krzyż Wielki Orderu Virtuti Militari

najwyższe polskie oznaczenie bojowe, przyznawane za wybitne zasługi wojenne ustanowione w 1792 roku przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego

Komitet Obrony Robotników (KOR)

polska organizacja opozycyjna, której członkowie sprzeciwiali się polityce władz komunistycznych, niosąc pomoc osobom represjonowanym w wyniku strajków w 1976 roku (przede wszystkim w Radomiu, Ursusie oraz Płocku); działalność KOR-u opierała się przede wszystkim na organizacji: pomocy finansowej, prawnej oraz lekarskiej i informowaniu opinii publicznej o represjach; wśród założycieli KOR-u znaleźli się m.in.: Jerzy Andrzejewski, Stanisław Barańczak, Ludwik Cohn, Jacek Kuroń, Edward Lipiński, Antoni Macierewicz

Memoriał 101

wystąpienie polskich intelektualistów sprzeciwiających się wprowadzeniu zmian do konstytucji PRL z roku 1952 (chodziło przede wszystkim o wprowadzenie zapisów o przewodniej roli PZPR w państwie oraz trwałym i nierozzerwalnym sojuszu z ZSRS). Autorem pierwszego memoriału, określanego mianem „Listu 59”, był Jan Olszewski. Sygnowali go m.in.: Kornel Filipowicz, Stanisław Barańczak, Antoni Słonimski, Zbigniew Herbert, Adam Zagajewski, Wisława Szymborska. Złożenie dokumentu nie wywołało żadnej reakcji komunistycznych władz. Poruszenie w kręgach władzy wywołał dopiero złożony w styczniu 1976 roku Memoriał 101. Nie zmieniono jednak decyzji, nowe zapisy w konstytucji zostały zatwierdzone. Dokument ten stał się symbolem utraty poparcia intelektualistów dla rządu Edwarda Gierka

opozycja

(łac. *oppositio* – przeciw) – przeciwstawianie się komuś lub czemuś; grupa ludzi wewnątrz parlamentu lub poza nim, mająca odmienne niż rząd poglądy i broniąca ich wszelkimi dostępnymi środkami

porte parole

(fr. rzecznik, reprezentant) – w literaturze narrator bądź postać wyrażająca punkt widzenia autora

pryszczaci

termin odnoszący się do grupy młodych literatów-aktywistów propagujących w literaturze polskiej zasady realizmu socjalistycznego. Do najważniejszych ich postulatów należy zaliczyć: całkowite podporządkowanie literatury interesom władzy, atakowanie jej przeciwników. Wśród twórców określanych mianem „pryszczatych” wymienia się m.in.: Wiktora Woroszyńskiego, Andrzeja Brauna, Wisławę Szymborską,

Tadeusza Konwickiego, Witolda Wirpszę, Tadeusza Borowskiego. Sam termin miał w pogardliwy sposób nawiązywać do młodego wieku twórców

serwilizm

(łac. servilis - niewolniczy) – bezkrytyczne podporządkowanie się władzy

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją dotyczącą genezy *Małej apokalipsy* Tadeusza Konwickiego. Stwórz mapę myśli, na której umieścisz jak najwięcej określeń odnoszących się do takich haseł jak: system komunistyczny, opozycja antykomunistyczna.

system komunistyczny

opozycja
antykomunistyczna

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Oceń prawdziwość zdań dotyczących powieści Tadeusza Konwickiego *Mała apokalipsa*. Zaznacz w tabeli „Prawda”, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub „Fałsz” – jeśli jest fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
1. W <i>Małej apokalipsie</i> nie pojawia się gloryfikacja działaczy opozycji. Był to celowy zabieg Tadeusza Konwickiego, który starał się oddać w powieści stosunki panujące w ówczesnej Polsce.	☐	☐
2. Kreacja świata przedstawionego w <i>Małej apokalipsie</i> Tadeusza Konwickiego wpłynęła na to, jaki obraz funkcjonowania ostatnich lat PRL utrwalił się w świadomości Polaków.	☐	☐
3. Bezpośrednim impulsem do napisania <i>Małej apokalipsy</i> stała się dla Tadeusza Konwickiego wymiana zdań z opozycjonistą Jackiem Kuroniem.	☐	☐
4. Tadeusz Konwicki, decydując się na wydanie <i>Małej apokalipsy</i> poza głównym obiegiem wydawniczym, naraził się na represje ze strony państwowej cenzury.	☐	☐
5. <i>Małą apokalipsę</i> Tadeusza Konwickiego można traktować jako utwór o wymowie uniwersalnej.	☐	☐

Zdanie	Prawda	Falsz
6. <i>Mała apokalipsa</i> Tadeusza Konwickiego to powieść mająca stanowić wyraz moralnego sprzeciwu pisarza wobec rzeczywistości komunistycznego państwa.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Zestawienie pojawiających się w tytule powieści Tadeusza Konwickiego *Mała apokalipsa* słów to:

☐ metonimia.

☐ kontrast.

☐ antyteza.

☐ hiperbola.

Zapoznaj się z dwoma fragmentami tekstów dotyczących powieści Tadeusza Konwickiego *Mała apokalipsa*. Wyjaśnij, w jaki sposób oraz dlaczego zmieniła się recepcja powieści.

Cytat 1.

((Anna Bikont, Joanna Szczęśna

Nigdy nie byli tacy wolni, czyli o „Zapisie” i początkach opozycji demokratycznej

Dziś *Mała apokalipsa* jest lekturą w liceum. Ta broszurka żyje, bo nie jest pocziwa [...] Bo ja jestem zły Litwin ze złym okiem. Kto by się spodziewał, kiedy ja to pisałem, że doczekam czasów, kiedy patrioci z podziemia będą kraść na państwowych posadach państwowe pieniądze.

Źródło: Anna Bikont, Joanna Szczęśna, *Nigdy nie byli tacy wolni, czyli o „Zapisie” i początkach opozycji demokratycznej*, [w:] tychże, *Lawina i kamienie. Pisarze wobec komunizmu*, Warszawa 2006, s. 417.

Cytat 2.

((Andrzej Kaczyński

Troszkę sponiewierałem PRL

Zdaniem historyków schyłek dekady gierkowskiej, a nawet kilkanaście ostatnich lat PRL w dużej mierze zaczęliśmy postrzegać na wzór obrazów z *Małej apokalipsy*.

Po 35 latach znaczna część powieściowych realiów stała się mało czytelna i zwłaszcza dla młodych czytelników pożyteczny może być zabieg przeciwny – objaśnianie powieści za pomocą ówczesnych kontekstów historycznych. Może kiedyś ambitny wydawca, z pomocą

historyków i socjologów, zaopatrzy *Małą apokalipsę* w przypisy – coś na kształt przewodnika po osobliwej rzeczywistości końca lat 70.

Źródło: Andrzej Kaczyński, *Troszkę sponiewierałem PRL*, „Newsweek” 2015, nr 16, s. 28.

Cytat 1.

Cytat 2.

Ćwiczenie 4

Pojawiające się w wypowiedzi Tadeusza Konwickiego metaforyczne sformułowanie „Bo ja jestem zły Litwin ze złym okiem” oznacza, że pisarz:

zwraca uwagę na niedoskonałość własnego oglądu sytuacji wynikającą z tego, że nie jest autochtonem.

podkreśla swoje pochodzenie, aby zwrócić uwagę słuchaczy na charakterystyczne cechy swojej twórczości.

zwraca uwagę na krytycyzm w swoim podejściu do opisywanego świata oraz ludzi.

negatywnie podchodzi do swojego pochodzenia.

Zapoznaj się z przywołaną definicją terminu „literatura zaangażowania”. Odnosząc się do genezy powieści Tadeusza Konwickiego *Mała apokalipsa*, sformułuj dwa argumenty uzasadniające słuszność twierdzenia, że powieść tę można sytuować w obrębie tego typu tekstów.

“ *Słownik języka polskiego PWN*

literatura zaangażowania – literatura poruszająca tematykę ideologiczną oraz społeczną

Źródło: *Słownik języka polskiego PWN*, red. L. Drabik, A. Kubiak-Sokół, E. Sobol, Warszawa 2019, s. 219: *literatura zaangażowania*.

Argument pierwszy:

Argument drugi:

Przeczytaj fragment artykułu Andrzeja Wenera poświęconego *Małej apokalipsie*. Wyjaśnij, na czym polegają opisywane przez autora różnice pomiędzy totalitarnymi antyutopiami a wizją świata pojawiającą się w powieści Konwickiego. Nie cytuj.

((Andrzej Werner

Mała apokalipsa Tadeusza Konwickiego: takiej wiązki potężnych emocji proste sformułowania nie oddadzą

Antyutopie totalitarne wyobrażały sobie przyszłe losy sterroryzowanych społeczeństw jako rosnącą, wszechmocną kontrolę sięgającą coraz to głębiej i szerzej w życie społeczne, ale i najbardziej intymne życie, myśli, wyobrażenia wszystkich jednostek i każdej z osobna. Stosownie do rosnących możliwości technologicznych sprawowania władzy, kontroli, narzucania pożądanych idei, myśli, uczuć - jeśli te słowa jeszcze przystoją. Jako ewentualne rozwiązanie zagadki czasu w *Małej apokalipsie* gdzieś tam miga magiczna, orwellowska liczba 1984.

Konwicki, patrząc z perspektywy realsocjalizmu, widzi to inaczej. *Mała apokalipsa* to dekadencja socjalizmu, wielki zwrot od porządku do chaosu. Niemniej dotkliwego, a przecież trwalszego, jak wszystko, co pierwotne. Ten chaos jest nieodwracalny, jest ostatecznym spełnieniem katastrofy, brak bowiem jakiegokolwiek punktu oparcia, wiary, woli, nadziei, a nawet zainteresowania, by cokolwiek zmienić. Pozostaje tylko możliwość cudu.

Źródło: Andrzej Werner, *Mała apokalipsa Tadeusza Konwickiego: takiej wiązki potężnych emocji proste sformułowania nie oddadzą*, „Gazeta wyborcza” 2005, s. 18.

Ćwiczenie 8

Oceń prawdziwość zdań dotyczących tekstu Andrzeja Wernera. Zaznacz w tabeli „Prawda”, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub „Fałsz” - jeśli jest fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
1. Zaprezentowany fragment tekstu Andrzeja Wernera można uznać za typową recenzję.	☐	☐
2. Pojawiające się w tekście Andrzeja Wernera sformułowanie „dekadencja socjalizmu” można zastąpić synonimicznym wyrażeniem „chylenie się ku upadkowi”.	☐	☐
3. Andrzej Werner zwraca w swoim tekście uwagę na intertekstualność <i>Małej apokalipsy</i> Tadeusza Konwickiego.	☐	☐
4. W sformułowaniu: „Stosownie do rosnących możliwości technologicznych sprawowania władzy, kontroli, narzucania pożądanых idei, myśli, uczuć - jeśli te słowa jeszcze przystoją” został wyrażony negatywny stosunek autora tekstu do systemów totalitarnych.	☐	☐

Zapoznaj się z fragmentem *Małej apokalipsy* Tadeusza Konwickiego. Wyjaśnij sens umieszczonych w tabeli sformułowań. Nie cytuj.

((Tadeusz Konwicki

Mała apokalipsa

W moim kraju nie ma nędzy. Mało kto żebrze na rogach ulic, a jeśli to robi, to jakoś bez przekonania, bez tej siły wewnętrznej, bez tych praw moralnych właściwych prawdziwemu żebractwu. Nikt nie dzieli zapalek na cztery części i nikt nie liczy ziaren soli. Zresztą dzielić zapalek nie opłacałoby się w dzisiejszych czasach. Ledwie co trzecia daje się zapalić. Nasza nędza współczesna jest przezroczysta jak szkło i niewidzialna jak powietrze. Nasza nędza to kilometrowe ogonki, to nieustanny tłok łokci, to złośliwy urzędnik, to spóźniony bez powodu pociąg, to odcięta przez fatalne siły woda, czyli brak wody, to zamknięty nieoczekiwanie sklep, to rozwścieczony sąsiad i nienawistnik-przyjaciel, to kłamliwa gazeta i wielogodzinne przemówienie w telewizji zamiast transmisji sportowej, to przymus należenia do partii, to zepsuta pralka sprzedana w państwowym magazynie, to specjalne sklepy, w których możesz sobie coś kupić za dolary, to monotonia życia bez żadnej nadziei, to rozpadające się miasta historyczne, to pustynniejące województwa i zatrute rzeki. Nasza nędza to łaska totalnego państwa, łaska, z której żyjemy.

Źródło: Tadeusz Konwicki, *Mała apokalipsa*, Warszawa 2007, s. 36–37.

Cytat	Sens
1. „W moim kraju nie ma nędzy”.	
2. „Nasza nędza współczesna jest przezroczysta jak szkło i niewidzialna jak powietrze”.	

Cytat	Sens
3. „ <i>Nasza nędza to łaska totalnego państwa, łaska, z której żyjemy</i> ”.	

Praca domowa

Powieść Tadeusza Konwickiego *Mała apokalipsa* stała się ważnym głosem na temat wypaczeń systemu komunistycznego w Polsce. Wskaż przykłady dwóch innych tekstów kultury, w których pojawia się podobna problematyka, oraz omów sposób prezentacji tematu.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: „Jak sponiewierałem PRL” – geneza powieści *Mała apokalipsa* Tadeusza Konwickiego

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);
- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
- 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przymków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowników;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;

- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne. Uczeń:

- opisuje okoliczności powstania *Małej apokalipsy* Tadeusza Konwickiego,
- interpretuje powieść w kontekście wydarzeń historycznych,
- analizuje teksty krytycznoliterackie dotyczące *Małej apokalipsy*,
- charakteryzuje działania opozycji antykomunistycznej w Polsce lat 80. na podstawie powieści Konwickiego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Jak sponiewierałem PRL” – geneza powieści *Mała apokalipsa Tadeusza Konwickiego*. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i przygotowanie notatki na temat tła historycznego powieści. Przydatna będzie współpraca z nauczycielem historii.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy uczniom cele zajęć oraz wspólnie ustala z nimi kryteria sukcesu.

2. Nauczyciel na podstawie przygotowanych przez uczniów informacji i treści sekcji Przeczytaj inicjuje rozmowę kierowaną mającą na celu ustalenie historycznego tła powieści *Mała apokalipsa* oraz okoliczności jej powstania. Zwraca uwagę uczniów na działania władzy, cenzurę oraz aktywność opozycji.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel prosi uczniów, by indywidualnie zapoznali się z prezentacją multimedialną zamieszczoną w e-materiale i prześledzili proces, który doprowadził T. Konwickiego do decyzji o napisaniu *Małej apokalipsy*. Prosi także, by wynotowali, jakie okoliczności związane z sytuacją panującą w Polsce miały na to wpływ, a także kto przyczynił się do zmiany postawy pisarza wobec władzy komunistycznej. Po zapoznaniu się uczestników zajęć z prezentacją nauczyciel rozpoczyna rozmowę na temat genezy *Małej apokalipsy*.
2. Następnie nauczyciel prosi o zapoznanie się z prezentacją multimedialną i wykonanie polecenia 1 towarzyszącego jej oraz ćwiczeń 4, 5 i 6 odnoszących się do genezy powstania powieści.
3. Uczniowie w parach przygotowują mapy myśli zbierające cechy antyutopii. Gatunek ten jest uczniom znany, więc wystarczy przypomnieć sobie jego najważniejsze elementy. Po wyznaczonym czasie uczniowie na forum weryfikują poprawność swoich notatek, a następnie zastanawiają się, czy *Mała apokalipsa* jest antyutopią. Wymieniają te cechy powieści, które nie zgadzają się z wzorcem gatunkowym.
4. W kolejnej części tej fazy lekcji uczniowie wykonują, w parach, ćwiczenia 7 i 8 z sekcji Sprawdź się.

Faza podsumowująca:

1. W rozmowie podsumowującej lekcję nauczyciel może zadać następujące pytania: W jaki sposób Konwicki ocenia postawę przedstawicieli różnych grup społecznych wobec władzy komunistycznej w Polsce? Jaki jest jego własny stosunek do komunizmu? Jak można rozumieć określenie: „sponiewierałem PRL” (ostatnie pytanie można wykorzystać podczas lekcji podsumowującej omawianie *Małej apokalipsy*).

Praca domowa:

1. Powieść Tadeusza Konwickiego *Mała apokalipsa* stała się ważnym głosem na temat wypaczeń systemu komunistycznego w Polsce. Wskaż przykłady dwóch innych tekstów kultury, w których pojawia się podobna problematyka oraz omów sposób prezentacji tematu.
2. Ćwiczenie 9 z zestawu ćwiczeń.

Materiały pomocnicze:

- *Metodyka literatury*, tom 1 i 2, Warszawa 2001.
- Przemysław Czapliński, *Tadeusz Konwicki*, Kraków 1994.

- Andrzej Friszke, *Opozycja polityczna w PRL 1945–1980*, Londyn 1994.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Prezentacja multimedialna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.